

ŞAHZADƏ XOSROV MİRZƏ QACAR

(Əvvəli ötan saylarımda)

Pyatiqorsk şəhərində istirahət üçün bir neçə günlüyü dayanan şahzadə Xosrov Mirzə mineral bulaqların möcüzəsi ilə tanış olur. Onun gəlisi münasibətile Maşuk dağının zirvəsində abidə ucaldır. Şahzadənin təklifi ilə abidənin önündə dahi şair Sədi Şirazinin: "Dünyada qızıldan saray qoyub getməkdənə, yaxşı ad qoyub getmək daha vacibdir" - sözləri yazılır.

Pyatiqorskdan sonra Stavropol, Novoçerkassk, Voronej və Ryazan şəhərlərində şahzadəni daha böyük təntənə ilə qarşılıyırlar. İmperator əmr veribmiş ki, qoy farslar görsünlər ki, ruslar incikliyi necə də tez unudurlar. Onlar qonşuya qarşı kin-küdürütlü deyillər.

Novqorodda şahin xüsusi xidmətçisi onlara çatır və Fətəli şahin imperator I Nikolaya başıbağlı şəxsi məktubunu təqdim edir. Altı həftədən sonra Kolomna şəhərinə çatan heyəti imperatorun gönderdiyi Əlahiddə Süvari alayı və jandarm dəstəsi müşayiət edir.

Serpuxov darvazasında, Tver bulvarında əsgəri hissələr fəxri qonağı musiqi sədaları altında və hərbi yaylım atəsi ilə qarşılıyırlar. Təntənə qraf Razumovskinin malikanəsinə kimi davam edir. Şahzadənin düşərgəsi qrafın geniş və işıqlı salonları olur. Həmin günü Moskvadan adlı-sanlı ziyanlıları, məşhur tacirlər, şəherin general-qubernatoru knyaz Qolitsinin başçılığı ilə şahzadənin görüşünə gelirlər. Qubernator qısa nitqle "xoş gəldin" - deyib, qiyamətli hədiyyə təqdim edir. Qısa istirahətdən sonra şahzadə Qribəyedovun anası ilə görüşmək arzusunu bildirir. Mərhüm səfirin anası Nastasya Feodorovnaya başsağlığı verən şahzadə onunla birləşdə oğlunun vaxtsız vəfati üçün göz yaşı tökürlər. Şahzadə Xosrov Mirzənin mədəni davranışı, gözəlliyi, kövrəkliyi Moskvadan bütün zadəgan ailələrini heyran qoyur. Şərq cəngavərinə qarşı qraf və qrafınlara mənfi fikirləri alt-üst olur.

Bir neçə gün şəhərin tarixi yerləri ilə tanış olandan sonra şahzadə 1829-cu il avqustun dördündə Peterburqa çatır.

Aradan yüz səksən ildən çox keçədə Gürcüstan Dövlət Arxivində və inqilabdan əvvəlki tarixi əsərlərdə Şahzadə Xosrov Mirzənin səfəri haqqında maraqlı sənədlər, məlumatlar qalır. Həmin səfərin istirakçıları, tarixçi Mirzə Mustafa xan Əfşərin xatirələrində şahzadənin rus imperatoru I Nikolayla görüşü daha real verilmişdir. O yazar:

"Peterburqda bizim heyət Tavriçeski Sarayına düşmüşdü. Imperatorla rəsmi görüşə bir gün qalmış general-aduyant qraf Suxotelin şahzadənin qəbuluna gəldi. Ondan xahiş elədi ki, imperatorla görüşü üçün çıxışın mətnini yapsın. Şahzadənin xüsusi müşayiətçisi Ehtəşəm və mülki katib, tərcüməçi Mirzə Məsudla birgə çıxış hazırladılar və fransız dilinə tərcümə edib general Suxotelinə verdilər. General dedi ki, bu təntənəli çıxış ruslar qarşısında günahı olan İranın vəziyyətini xeyli yüngülləşdirər".

Avqustun on ikisində general Suxotelin şahzadəni imperatorun adından salamladı və onu Qış Sarayına dəvət

etdi. Təntənəli mərasimi nümayiş formasında olan süvari-qvardiya divizionu musiqi ilə açdı. Sonra saray əhlindən ibarət heyətlərin uzun cərgəsi tərpəndi. Onların ardınca çarın süvari dəstəsi ilə mühafizə olunmuş Xosrov Mirzənin karetası gedirdi. Təntənəli gözintini dəmir geyimli qvardiya süvari alayı müşayiət edirdi.

Şahzadənin keçdiyi küçələr şəhər əhlili ilə dolu idi. Pəncərə və eyvanlar xalı və rəngli bayraqlarla bəzədilmişdi.

İmperator I Nikolay şahzadəni Georgi salonunda, taxt-tacının yanında ayaq üstə qarşılıdı. Onun sağ və solunda ailəsi, yaxın qohumları, Xarici

ХОСРОВ-МИРЗА.
ПЕРДСКИЙ ПРИНЦ
р. 1814 † 1875

(Əvvəli 10-cu səhifədə)

İRANA QAYIDIŞ

İrana qayıdan şahzadə yolunu Qarabağdan saldı. Qafqaz canişininin əmri ilə Şəkinin, Şirvanın və Qarabağın adlı-sanlı bəyləri, ağaları onun pişvazına çıxmışdır. O vaxt Tərtərdə yerləşən Azərbaycan alayının süvarileri Gəncə xanlığının sərhədinə qədər şahzadəni təntənə ilə yola saldılar.

Görkəmlı maarifçi Həsən bəy Zərdabinin həyat yoldaşı Hənifə xanım Məlikova xatirələrində yazır:

"Həsən bəyin əmisi Rəhim bəy başqa Şirvan əsilzadələri ilə birlikdə Peterburqdan qayıdan İran Şahzadəsi Xosrov Mirzəni qarşılıqla göndərilmişdi. Rəhim bəy bahalı atlas paltarlar və qiymətlə daş-qasıla bəzənmiş cavan şahzadəyə baxaraq yanında duran adama demişdi: "Məndən olsa, bu şahzadənin eyninə gödək və rahat arxalıq geyindirərdim, onu yəhərlənməmiş atın belinə mindirib idarə edəcəyi ölkəni öyrənməyə göndərərdim. Bax, onda əsl padşah olardı. Xosrov Mirzə hiss edir ki, Rəhim bəy onun barəsində danışır, təlob edir ki, nə söylədiyini desin. Rəhim bəy qorxub-çəkinmədən hər şeyi olduğu kimi təkrar edir. Şahzadəyə Rəhim bəyin rəyi çox xoş gəlir və razılığını bildirir".

1830-cu il fevralın 15-də Tehrana qayıdan şahzadəni babası Fətəli şah səmimiyyətlə qəbul etdi. Xosrov Mirzə rus imperatoru I Nikolayın təşəkkür məktubunu şaha təqdim etdi. Məktubun məzmunu ilə tanış olan Fətəli şah dərhal əmr verdi ki, saray əyanları toplansın, əlahəzrət imperatorun məktubu hamı üçün ucadan oxunsun. Imperator qısa məktubunda yazdı:

"Mənə çox xoş oldu ki, Siz - əlahəzrət İran və Rusiya əlaqələrinin möhkəmlənməsi üçün məhz şahzadə Xosrov Mirzəni seçmisiniz. Rusiyada qısa müddətli qalmışına baxmayaraq, şahzadə tərifə layiq xasiyyətləri ilə yalnız mənim yox, ümumən onu tanıyanların hamısının məhəbbətini qazandı. Mən Sizi çox böyük ümidi verən nəvənizə görə təbrik edirəm. O, burada özünü Sizin sevimli övladınız vəliəhd Abbas Mirzənin layiqli oğlu kimi göstərmişdir. Sonda Xosrov Mirzəni Sizin xüsusi diqqət və mərhəmətinizə tapşırmağı özümə bilirom".

Səfərini uğurla başa vuran, İrani Rusiya ilə üçüncü müharibədən xilas edən Şahzadə Xosrov Mirzənin şan-şöhrəti nəinki sarayda, bütün İranda artdı. Şah

ŞAHZADƏ XOSROV MİRZƏ QACAR

baba ona rəiyyət qızının övladı kimi yox, indi əsl Qacar nəslinin layiqli oğlu kimi münasibət bəsləyirdi. Şahzadənin uğurları atası vəliəhd Abbas Mirzəni daha çox sevindirirdi.

Bu uğurlu fəaliyyətinə görə Fətəli şah ona əvvəlcə Kirman əyalətinin idarəciliyini tapşırıdı. Az sonra Ağ-Dərbənd şəhərinin rəisi təyin etdi.

1833-cü il oktyabrın 25-də vəliəhd atası Abbas Mirzə, bir il sonra - oktyabrın 24-də babası Fətəli şah vəfat etdi. Hakimiyyətə nəvə Mirzə Məhəmməd Qacar keçdi.

...Ta qədimdən Şərqdə günahı olanlara qarşı şah və xaqanların çox ağır cəza tədbirləri olub: günahkarı kiseyə salib suda boğmaq, gözlərinə mil çəkmək, dilini dartıb qopartmaq, hər ayağının birini xam ata bağlayıb parçalamaq kimi dəhşətli cəzalar dəbdə idi. Bunların hamısı saraylarda hakimiyyət uğrunda çekişmələrdə baş verirdi. Belə ağır cəzalardan biri də «günahkar» Şahzadə Xosrov Mirzə Qacara «qismət» oldu.

Yeni hakimiyyətə gəlmis təcrübəsiz, cavan şah Məhəmməd Mirzə Qacar yaltaq saray əyanları inandırdılar ki, Qardaşımız Xosrov Mirzə, Cahangir Mirzə ilə birləşib Sizə qarşı hakimiyyətə gəlmək üçün sui-qəsd hazırlayırlar.

1834-cü ildə Məhəmməd Mirzə şahın əmri ilə hər iki qardaşın gözləri çıxarılib Həmədana sürgün olundular.

Şahzadə Xosrov Mirzə 1875-ci il ramazan ayının 21-də Həmədanda almış iki yaşında vəfat etdi. O, ədalətsiz şah qardaşı Məhəmməd Mirzədən 27 il çox yaşadı. Onu hörmət və ehtiramla Kərbəlada dəfn etdirər. Şahzadə 1813-cü ildə anadan olmuşdu. Özündən sonra onun Məmmədəli Mirzə adlı oğlu və Şökriyyə Afaq adlı dünya gözəli kimi tanınan qızı qaldı.

Vəliəhd Abbas Mirzənin gənc arvadı Xırda xanımdan olan Şahzadə Xosrov Mirzə Qacar rus-İran əlaqələri tarixində həmişə məhəbbətə xatırlanır və yenə də xatırlanacaqdır. Qurx il sonra (1869-cu ildə) Şahzadə ilə görüşlərini qələmə alan rus qrafi A.D.Buludov yazdı:

"Şahzadə Xosrov Mirzə doğru-dan da gözəl bir gənc idi. Onun ağılı və xarici görünüşü adamı heyran edirdi. O vaxtdan qırx il keçsə də şahzadənin qara nüfuzedici gözlərini mən indi də unuda bilmirəm".

10 mart 1992-ci il.

**Şəmistan
NƏZİRLİ**